

УДК 378.17:331.4

Ольга Завидівська,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Львівського державного
університету фізичної культури,
докторант НУ «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯОРІЄНТОВАНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Обґрунтовано особливості формування здоров'яорієнтованої свідомості майбутніх менеджерів через систему професійної освіти. Проаналізовано специфіку національного менталітету і соціального буття українців та їхньої здоров'яорієнтованої свідомості. Розкрито сутність змісту поняття «здоров'яорієнтована свідомість». Виокремлено основні підходи і принципові положення системи професійної підготовки (аспект здоров'яорієнтованого змісту) майбутніх менеджерів. Сказано, що без використання змісту сучасної професійної педагогіки, формування здоров'яорієнтованої управлінської свідомості майбутніх менеджерів буде малоефективним.

Ключові слова: *майбутні менеджери, здоров'яорієнтована свідомість, здоров'яорієнтоване мислення, організація, професійна освіта, ментальність, свобода, культура, навчання.*

The article deals with the problem of formation of the health-oriented consciousness of future managers through the system of professional education. It analyzes the specificity of the national mentality and social life of Ukrainians and their health-oriented consciousness. The essence of the content of the notion «health-oriented consciousness» is revealed. The author singles out the basic approaches and provisions of the system of professional training (the aspect of health-oriented content) of future managers. It is mentioned that without using the content of modern professional pedagogy, the formation of health-oriented management consciousness of future managers will be ineffective.

The modern style of management should provide the implementation of health-oriented management skills at a conscious level. At a fundamental level, a highly skilled manager must understand the objective socio-economic reality, be able timely and effectively solve urgent problems and, at the same time, by own managerial decisions guarantee safe working conditions and maintain the health of workers.

It is declared that an effective management in the organization is an ability to combine the full using of labor resources at the enterprise for economic welfare and, at the same time, to contribute to the growth of capital health indicators of workers. In the face of a modern manager, there is presented a person, whose principle of freedom will ensure social justice towards subordinates. The development of managerial, socially oriented freedom of manager will facilitate the formation of their readiness to create a health-oriented environment in the organization, which will improve the indicators of economic development.

Keywords: *Future managers, health-oriented consciousness, health-oriented thinking, an organization, professional education, mentality, freedom, culture, study.*

Зараз наша держава переживає складний період соціально-політичного та економічного розвитку, етап різноманітних загроз та викликів, воєнний конфлікт на Сході, все це поглиблює кризу в країні, поширює бідність, збільшує соціальне розшарування суспільства, що призвело до різкого незадоволення населення своїм рівнем життя. Значне число людей не бачать виходу з несприятливої ситуації за рахунок власних ресурсів, у них формується стан вимушеної безпорадності. Такі радикальні зміни в українському суспільстві, швидкість, невизначеність і суперечливість в ньому соціально-економічних процесів, поставили науковців перед необхідністю не тільки осмислити, що відбувається, але і усвідомити необхідність досліджень, що спроможні покращити здоров'я і якість життя людей [15].

На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми підтримки здоров'я та якості життя населення багато в чому залежать від чіткої освітньої політики, центральним елементом якої була б людина, її добробут, фізичне і соціальне здоров'я. Професійна освіта майбутніх менеджерів, якість і соціальна спрямованість їхньої управлінської діяльності впливають на найвищу цінність працюючої людини – її здоров'я. Йдеться про необхідність виховання особисті сучасного менеджера, який буде здатний перейти на засади здоров'яорієнтованого управління в умовах організації і використовуватиме свої можливості для економічного процвітання організації виключно через підтримку і зміцнення здоров'я працівників.

Проблеми формування особистості у трудовій діяльності досліджували науковці М. Боришевський, Ю. Трофімов, Д. Тхоржевський та інші. Питання всебічного і професійного розвитку особистості у філософії, психології та педагогіці розкрито у працях І. Бега, В. Вернадського, І. Зязюна, Г. Костюка, А. Макаренка, С. Максименка, В. Моляко, Н. Нічкало, В. Сухомлинського та інших.

Питанням формування свідомого ставлення людини до збереження здоров'я, дієвості здоров'яорієнтованих технологій у навчальному процесі присвячені праці Л. Апанасенка, Д. Давиденка, О. Дубогай, Н. Завидівської, М. Носка, Є. Приступи та ін.

Проблеми ефективного менеджменту вивчали Д. Грейсон, П. Друкер, М. Мескон, Л. Якокка, В. Хойер та ін. Філософські, теоретичні та прикладні засади менеджменту вивчали А. Герасимчук, О. Кузьмін, О. Мельник, З. Тимошенко, С. Шейко та ін. Розвиток людського й інтелектуального капіталів через ефективний менеджмент, підвищення якості управління через розвиток індивідуальних навичок менеджерів розглядають у своїх працях О. Єрмоленко, О. Кошулько, В. Новак, Ю. Симоненко та інші.

Очевидно, що впродовж останніх років накопичено великий досвід з проблем розвитку професійної освіти, здоров'язбереження, менеджменту. Однак, до сьогодні залишаються недостатньо вивченими питання формування здоров'яорієнтованої управлінської свідомості майбутніх менеджерів через впровадження спеціального, фундаментального змісту професійної освіти.

Мета статті – обґрунтувати особливості формування здоров'яорієнтованої свідомості майбутніх менеджерів через систему професійної освіти. Для досягнення мети вирішувалися наступні завдання: проаналізувати специфіку національного менталітету і соціального буття українців та їхньої здоров'яорієнтованої свідомості; розкрити сутність змісту поняття «здоров'яорієнтована свідомість»; виокремити основні підходи і принципові положення системи професійної підготовки (аспект здоров'яорієнтованого змісту) майбутніх менеджерів.

Питання підтримки здоров'я і якості життя населення в сучасних умовах розвитку нашого суспільства не лише стають барометром настроїв, їх гострота і проблемність межують з небезпекою втрат людського капіталу, втрат соціального оптимізму нації і руйнації довірчих відносин у суспільстві.

Слід зазначити, що свідоме, відповідальне ставлення кожного до самого себе, до стану свого здоров'я – це категорії досить неоднорідні. Такі речі не з'являються ні звідки і не виникають просто так. Процес формування свідомого, відповідального ставлення людини до стану свого здоров'я є складним і суперечливим [16]. Якщо говорити про державні інституції, то функціонування саме освітньої сфери забезпечує можливість виховання і навчання молоді у цьому напрямку. Особливо це стосується професійної складової фахівців, професія котрих буде пов'язана зі встановленням взаємозв'язків між економічним і соціальним благополуччям людей. Як уже зазначалося, у свідомості українців досить суттєво виражена і переважає її ментальна складова. Науковці [2; 8; 12;

13; 14] виділяють, як правило, чотири системотворчі ознаки, що історично були властиві менталітету українського народу, його психічному складу:

- зосередженість особи на фактах і проблемах внутрішнього, особистісно-індивідуального світу;
- сентиментальність, чутливість, любов до природи, естетизм народного життя, культуротворчість;
- прагнення до особистої свободи, але без належного устремління до державності;
- перевага емоційного, чуттєвого над інтелектуальним.

У самій природі українців закладена висока духовність особистості, яка дозволяє жити і діяти в будь-якій, навіть самій складній, соціально-економічній ситуації [12]. Наполеглива і чесна праця, самодисципліна, розумна ощадливість – це ті риси української ментальності, що мають важливе значення в умовах ринкової економіки.

Особливості життєвого укладу української нації, що склалися протягом віків, створили неповторну специфіку національного менталітету і соціального буття українців та їхньої здоров'яорієнтованої свідомості. Людина з дитинства прив'язується до своєї батьківщини, вважає себе частиною свого народу, засвоює його мову. У рідній мові закодована своєрідна національна інформація, яку людина сприймає майже підсвідомо і інтуїтивно. Безумовно, що національні (українські) цінності збереження здоров'я зумовлені культурно-історично та соціально-психологічно [13]. Національні цінності і традиції впливають на формування культури здоров'я і здоров'яорієнтованого мислення людей, зумовлюють характер їхнього способу життя.

Національні цінності українського народу формувались під знаком нашої історії, що надавала їм своєрідної специфіки. Так, економічні цінності української нації історично були зв'язані з її хліборобською економічною культурою [10]. Українці вчилися культивувати рослини, створювати й виробляти відповідні знаряддя праці. Землеробство вимагало напруження сил і працелюбства. Важливе значення мали творчість й винахідництво, адже треба було вдосконалювати хліборобську техніку, поліпшувати якість рослин, пристосовувати їх до потреб людини. Тому типовими рисами українського селянина стали терпеливість, мовчазна відвага, передбачливість, скромність, обережність, невідступність від обраної лінії. Постійна потреба в подоланні труднощів сприяла формуванню сильної і самобутньої української ментальності, що вистояла в багатьох тяжких випробуваннях [6, с. 92–97].

Саме українська ментальність зумовила розвиток у нашому суспільстві в більшій мірі буденного типу мислення, що не дозволяє дбати про самого себе. Як одна із форм суспільної свідомості, наукове здоров'яорієнтоване мислення адекватно відбиває мінливу об'єктивну

дійсність. Будь-які суспільні зміни призводять до серйозної модифікації здоров'яорієнтованої свідомості. Саме така зміна відбулася під час переходу нашої країни від командно-адміністративної системи економіки до ринкової. Зрештою формується новий історичний тип людської свідомості, що явно тяжіє до ринкового типу економічного мислення [7]. Основні риси такого типу свідомості студентів-управлінців не лише не втрачають свого значення, а й розвиваються, водночас збагачуючись новим змістом, що залежить від змісту професійної освіти.

Кожній історичній стадії розвитку нашого суспільства відповідає свій тип людської свідомості. Так, у колишньому СРСР розрізняли три етапи в еволюції, що відповідають, по-перше, перехідному періодові від капіталізму до соціалізму; по-друге, побудові в основному соціалізму; по-третє, розвиненому, зрілому соціалізмові. Визнаючи сьогодні ці етапи штучно створеними, слід зазначити, що тоді переважав тип свідомості сформований на командно-адміністративній системі управління централізованою, ієрархічною економікою. У сучасному українському суспільстві, на нашу думку, необхідно формувати новий, реальний для сучасних умов тип здоров'яорієнтованої свідомості людей, без якого наші перетворення з перебудови суспільства, наші реформи у всіх сферах приречені на поразку або принаймні дуже загальмуються.

Здоров'яорієнтована свідомість має тенденцію запізнюватися з осмисленням сформованих нових реалій. Отже, перехід від однієї історичної стадії суспільного устрою до іншої означає, що назріла необхідність нарешті порвати зі всім застарілим, із тим типом свідомості, що була притаманною радянській епосі і створювати нові можливості для розвитку здоров'яорієнтованого мислення нового типу. Тому, необхідно звільнити студентів-управлінців від такого типу мислення, що гальмує перебіг перебудови їхньої здоров'яорієнтованої свідомості у студентські роки.

Професійна педагогіка володіє повним спектром механізмів для розвитку здоров'яорієнтованої управлінської свідомості студентів-управлінців. Йдеться про наступні аспекти:

- свобода – це головна цінність професійної педагогіки. Свобода вибору навчальних дисциплін, свобода висловлювати власну думку, свобода у виборі тематики наукових досліджень. Свобода конкуренції, яка пов'язана з вибором місця праці. Якщо конкурентна, здоров'яорієнтована педагогічна діяльність веде в кінцевому підсумку до блага суспільства, то зрозуміло, що цю діяльність не слід обмежувати. Завдання держави в такій ситуації полягає в тому, щоб підтримати і захистити педагогічну здоров'яорієнтовану свободу, а втручатися в її дію тільки при якихось порушеннях і збогах. Держава має створити такі умови, при яких в освітній сфері розвивалася б свобода здоров'яорієнтованої думки. Отже, така

педагогічна свобода впродовж формування у майбутніх менеджерів здоров'яорієнтованих управлінських навичок забезпечить реалізацію здібностей і вмінь на практиці;

- **самостійність** – наявність як у викладачів, так і у студентів прав на індивідуальний, самостійний вибір технологій і методик навчання. Наприклад, ніхто не може вказувати викладачу, у який спосіб він має навчати студентів здоров'яорієнтованим навичкам, а студентам – які саме ідеї реалізовувати впродовж управлінської діяльності. Має бути свобода вибору у всіх починаннях як викладача, так і студента. Адже нікому з власників підприємств ніхто не вказує яким чином використовувати прибуток, кого наймати на роботу і за яку плату, а кого звільнити і з якою компенсацією тощо [4; 6];

- **професійна відповідальність**. Як вже зазначалось вище, раціональність в педагогічній науці змушує студентів-управлінців не просто мислити, а приймати те чи інше управлінське рішення з огляду на те, як це рішення впливатиме на стан здоров'я підлеглих. Якщо додати до раціональності ще й здоров'яорієнтований управлінський хист, то гарантовано, що прийняте рішення буде правильним і принесе підлеглому працівникові задоволення. Тому підприємливість і включає до свого складу таку рису як вміння йти на ризик. Знову ж таки, в стані ризикованості активується здоров'яорієнтоване мислення, і в залежності від того, наскільки добре воно розвинене, буде залежати правильність прийнятого рішення. Але при будь-якому розвиткові подій управлінець має нести відповідальність за свої рішення і дії.

На нашу думку, при сучасному розвитку людства цих складових для розвитку здоров'яорієнтованого мислення студентів-управлінців є недостатньо. Адже на дворі XXI століття, людський розум постійно еволюціонує. Процес еволюції проходить завдяки розвитку наук: одні відмирають, інші зароджуються, а деякі залишаються постійними [1, с. 93]. Тому для формування здоров'яорієнтованих управлінських навичок майбутніх менеджерів ми виділили ще й рівень освіти особистості, а якщо на рівні суспільства, то рівень розвитку професійної педагогіки. Всебічний розвиток освіти спонукає науковців до роздумів, до мислення. Професійна педагогіка забезпечує розвиток кваліфікаційних характеристик випускників, а значить і розширює можливість розвитку їхнього мислення. Історично сформована професійна педагогіка дозволяє активізувати процеси відтворення у свідомості студентів-управлінців соціально важливих взаємозв'язків через відповідні підходи і принципи. На основі аналізу наукових джерел [3, с. 59–62; 9, с. 35–42] ми виокремили сутність підходів до визначення принципів професійного навчання майбутніх менеджерів з огляду на необхідність здоров'яорієнтованого змісту (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні підходи і принципові положення
системи професійної підготовки
(аспект здоров'яорієнтованого змісту)
майбутніх менеджерів**

№	Підхід (положення)	Сутність
1.	Студент вибирає	Будь-який вибір супроводжується засвоєнням нових знань
2.	Цінність чогось – це цінність того, від чого прийдеться відмовитися, щоб отримати це	Серед великої кількості інформації, навіть при тому, що ця інформація потрібна, студенти вимушені обирати для себе найбільш ґрунтовні, необхідні, фундаментальні знання. Цей вибір залежить від того наскільки ці знання є цінними і цікавими
3.	Раціональна людина мислить в термінах граничних змін	Студенти навчаються і діють відповідно до мотивацій
4.	Людина реагує на стимули	Студенти мають отримувати похвалу і винагороду за якісне навчання
5.	Управління на благо кожної людини	Управління має прямі та непрямі ефекти
6.	Зазвичай умови навчального закладу – це прекрасний спосіб організації здоров'яорієнтованої діяльності та формування здоров'яорієнтованих управлінських навичок	Використання тих чи інших педагогічних технологій і методик впливає на якість сформованих у майбутніх менеджерів здоров'яорієнтованих управлінських навичок
7.	Професійна освіта – основа формування майстерності управлінця	Зміст професійно важливих дисциплін є визначальним аспектом формування здоров'яорієнтованої компетенції майбутнього менеджера
8.	Примноження капіталу здоров'я	Капітал здоров'я населення визначається здатністю освіти виховувати молодь на свідомому розумінні необхідності здоров'язбережувальних процесів
9.	Людський розвиток залежить від тривалості років здорового життя населення	Професійна педагогіка у системі навчання майбутніх управлінців має передбачати взаємозв'язки із педагогікою здоров'я
10.	Менеджмент - важлива складова формування людського капіталу	Ефективний менеджмент є рушійною силою не лише позитивних економічних зрушень, а й можливістю впливів на здоров'я працівників

В Україні свобода вибору засобів оздоровлення продовжує розвиватися. Як приклад, можливості покращення фізичного здоров'я розширюються швидкими темпами. З'являється все більше модних фітнес-

центрів, спортивних клубів тощо для покращення, наприклад, фізичного здоров'я. Однак, брак вільного часу, бідність українців, висока вартість оренди спортивних приміщень, а відповідно і висока вартість оздоровчих абонементів уповільнює процеси залучення населення до участі в оздоровчих заходах.

Виявляється, що зовсім не просто розуміти, а тим більше діяти, виходячи з принципу свободи. Є безліч засобів для покращення фізичного здоров'я, що нічого не коштують. Це, наприклад, заняття оздоровчою ходьбою, бігом тощо. Однак для цього необхідно знайти вільний час і зробити хоч якісь зусилля над собою. Пасивність людей у цьому плані пояснюється їхньою зневірою, хоча попередження захворювань, підтримка і збереження здоров'я – це речі, що справді є важливими і дієвими. Брак вільного часу призводить до того, що окрім як в умовах організації, де люди працюють, вони не шукають можливостей для покращення власного фізичного здоров'я. Лінь, відсутність власної ініціативи і очікування, що хтось (лікарі, викладачі тощо) мають зробити так, щоб ми були здоровими до сьогодні, нажаль, закладено в голови людей. Працюючі люди очікують, що хтось їх організує до здоров'яорієнтованої діяльності, причому, для них буде найкраще, якщо це буде в умовах організації, де вони працюють.

Інвестори, що зараз активно приходять в Україну здебільшого створюють на підприємствах кутки відпочинку, спортивні зали. Однак, і це не допомагає до активного залучення працюючих людей до покращення фізичного здоров'я. Через свою пасивність і лінь, нерозуміння змін, що відбуваються в організмі під впливами трудових процесів, всі чекають, що їх хтось організує, скерує, а якщо потрібно то і примусить до того, щоб людина почала дбати про своє здоров'я. У цьому контексті управлінська ланка в умовах організації покликана до розв'язання таких проблем [11]. Якщо триває постійний пошук нового і кращого, на відміну від покірного сприйняття старого, це досить точно характеризує значення свободи з точки зору соціального вибору.

Важливо підкреслити ще один момент – людині необхідний соціальний захист. Соціальний захист і соціальна безпека не лише у сенсі виплати лікарняних виплат у разі хвороби, а вірні управлінські рішення, що дозволять працівникам вести такий спосіб трудового життя, що для стану здоров'я стане підтримувальним. На нашу думку, ефективний менеджмент в умовах організації – вміння поєднати на підприємстві повне використання трудових ресурсів для економічного благополуччя і, водночас, сприяти зростанню показників капіталу здоров'я працівників. В особі сучасного менеджера ми бачимо людину, в якій принцип свободи дозволить забезпечити соціальну справедливість по відношенню до підлеглих [5].

Приклад багатьох країн світу свідчить про існування прямого зв'язку

між економічним розвитком та свободою. Звичайно, свободу можна розуміти по-різному, це поняття має багато значень. В контексті нашого дослідження, можна зробити висновок, що розвиток управлінської, соціально спрямованої свободи менеджерів сприятиме формуванню у них готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища організації, що покращить показники економічного розвитку.

Формування здоров'яорієнтованої управлінської свідомості майбутніх менеджерів неможливе без звернення до тих знань, що дає сучасна професійна педагогіка. Формування сучасного стилю управління без засвоєння базових здоров'яорієнтованих управлінських навичок є неможливим. Висококваліфікований менеджер має на фундаментальному рівні розуміти об'єктивну соціально-економічну реальність, вміти вчасно й ефективно вирішувати нагальні проблеми і, водночас, своїми управлінськими рішеннями гарантувати безпечні умови праці і збереження здоров'я працівників.

У сучасному українському суспільстві передумовою для формування у майбутніх менеджерів здоров'яорієнтованих управлінських навичок, на нашу думку, є високий розвиток культури здоров'я та самобутнє, всебічно розвинене усвідомлення необхідності використання засобів оздоровлення впродовж життєдіяльності.

Подальшого дослідження вимагають концептуальні засади, методичні підходи і технології системи професійної освіти майбутніх менеджерів через необхідність формування у них здоров'яорієнтованої компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 1998. 280 с.
2. Бабайлов В. К. Посыпай В. Г., Поясник Г. В. Философия управления (сущность, содержание и основные направления развития). *Бизнес-Информ*. 2002. № 11–12. С. 133–135.
3. Балягіна І. А., Богорад М. А., Ковальчук Г. О. Методика викладання економіки: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2003. 341 с.
4. Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Знання-Прес, 2003. С. 46–53.
5. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посіб. 3-є вид., допов. і перероб. Львів: Нац. ун-т «Львів, політехніка» (Інфор.-видав. центр «ІНТЕЛЕКТ+» Ін-ту післядипломної освіти); «Інтелект-захід», 2007. 384 с.
6. Лагутін В. Д. Людина і економіка: соціоекономіка: навч. посіб. для студ. економ. спец. вищих навч. закладів. Київ: Просвіта, 1996. 336 с.

7. Линник І. Економічна свідомість перехідного суспільства. *Вісник Київського Національного торговельно-економічного університету*. 2005. № 3. С. 83–96.
8. Лукашевич М. П., Бурмака М. П. Менеджмент людських ресурсів та самоменеджмент як соціальні технології реалізації особистісного потенціалу менеджера. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*. 2007. Вип. 3. С. 608–620.
9. Мэнкью Н. Г. Принципы экономики; пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999.
10. Мочерний С. В. Економічна теорія: посібник. Київ: Академія, 2003.
11. Осовська Г. В., Масловська Л. Ц., Осовський О. А. Менеджмент організацій: підручник. Київ: Кондор-Видавництво, 2015. 366 с.
12. Скринник М. А. Предмет і проблематика філософії: навч. посіб. / за заг. ред. М. А. Скринника, З. Е. Скринник. Львів: ЛБІ НБУ, 2001. 485 с.
13. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання: Педагогічна антропологія. Передмова / [ред. кол.: В. М. Столетов (голова) та ін.]. Київ: Рад. шк., 1952. 490 с.
14. Zavydivska O., Zavydivska N., Khanikiants O., Rymar O. The paradigm of health maintenance N. at Higher Education Institutions as an Important Component of Human Development in Terms of Modernity. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 2017. Vol. 17 Supplement. Issue 1, Art 9. Pp. 60–65.
15. Zavydivska O., Zavydivska N., Kovalchuk V., Khanikiants O. Features of professional training of hr-managers: the ability to create a health-oriented environment in the organization. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2018. 18 Supplement issue (2), Art 160. Pp. 1072–1078.
16. Zavydivska N., Zavydivska O. Health management as component of modern higher education system. *Knowledge – economy – society*. Copyright by the Crakov University of Economics: Crakov, 2014. Pp. 239–241.